

אתגרי הכוח האווירי של ישראל

חיל האוויר נדרש להסתגל לא רק למזרח תיכון חדש, אלא גם לצורות לחימה חדשות שמגבילות את יכולתו להביא לידי ביטוי את מלוא עוצמתו. לכן עליו להיות - אף יותר מאשר בעבר - רב תכליתי, גמיש ומסתגל

מטוסי F-15i (רעם) של חיל האוויר ◀ עליונות אווירית בשדה הקרב חיונית למיצוי מרכי של יתרונות הכוח האווירי: היא מאפשרת לו לסייע לכוחות היבשה בתמרון הקרקעי ולאיים ברציפות על נכסיו האסטרטגיים של היריב

סא"ל שי

ראש מנהלת גלקסיה בחיל האוויר

מבוא

חיל האוויר הישראלי הולך ומתעצם משנה לשנה ביכולותיו בתחומי האיסוף, האש וההגנה. נוסף על כך יש לו יכולת גבוהה להשיג עליונות אווירית בשדה הקרב בכל מערכה צבאית באזור.

אולם עוצמתו של חיל האוויר גרמה למפנה בתפיסת המערכה של אויבי ישראל ולתמורות עצומות בשדה הקרב: אויבי ישראל פיתחו יכולות שמאפשרות להם להתמודד עם יתרונו היחסי של חיל האוויר הישראלי, ובשנים האחרונות אף מנסים כמה מהם להשיג סימטריה במאזן הכוחות האוויריים.

בשדה הקרב האסימטרי משקיע חיל האוויר בשנים האחרונות מאמצים גדולים כדי לשמור את האפקטיביות שלו - בעיקר משום שהולכת וגוברת הרגישות הבין-לאומית לטעויות שעולות בחייהם של אזרחים בלתי מעורבים. מהסיבה הזאת חותרים יריביה של ישראל לגרור אותה לחימה בשטח עירוני - לחימה שבהכרח תפיל קורבנות בקרב אזרחים ותפגע בישראל בזירה הבין-לאומית.

נוסף על כך הפך העורף להיות גורם מרכזי בכל מערכה צבאית באזור כתוצאה מירי הטילים והרקטות על ערי ישראל (ואף כתוצאה מעצם האיום לעשות שימוש כזה בטילים וברקטות). המציאות הזאת יצרה אתגרים חדשים לחיל האוויר והעלתה צורך עז לשנות מרכיבים יסודיים בפעולתו.

וישנן עוד סיבות שבגללן על חיל האוויר לבחון באופן יסודי את יעדיו ואת מבנה כוחו, ובהן העובדה שהמערכה הצבאית אינה רק מערכה מבצעית-פיזית, אלא הופכת להיות במידה רבה מלחמה תודעתית, שבה המאבק הוא על דעת הקהל הלאומית והבין-לאומית. סיבה נוספת היא רעידת האדמה המתחוללת כעת במזרח התיכון

ושצפויה להעצים את האתגרים שעומים יידרשו להתמודד בעתיד צה"ל וחיל האוויר.

התמורות בשדה הקרב

מאחר שבמלחמות העבר התקשו אויביה של ישראל למצוא מענה יעיל לעוצמתו של חיל האוויר, הם פיתחו שיטות לחימה שיקשו עליו להביא לידי ביטוי את יכולותיו. זהו בעצם תמצית מהותה של הלחימה האסימטרית: הצד החלש פועל באופן שמנטרל את יתרונותיו של הצד החזק.

השליטה האווירית בשדה הקרב היא מרכיב מרכזי בתפיסת הלחימה של צה"ל. מיום היווסדו בנה חיל האוויר את כוחו להשגת עליונות אווירית בסמוך ככל הניתן לפתיחת המערכה הצבאית. מלחמת יום הכיפורים ב-1973, שבה נלחמה ישראל נגד מצרים ונגד סוריה, המחישה את מחירה הכבד של אי-השגת עליונות אווירית בימי הלחימה הראשונים. ישראל איבדה מטוסים רבים, וכתוצאה מכך חלף זמן רב עד שחיל האוויר יכול היה להשפיע על שדה הקרב היבשתי. בעקבות הניסיון שנצבר במלחמה הזאת פותחה תפיסת לחימה אווירית שבה הודגשה שוב החשיבות של השגת עליונות אווירית בשדה הקרב בשלבים המוקדמים של הלחימה.

עליונות אווירית בשדה הקרב חיונית למיציגו מרבי של יתרונות הכוח האווירי: היא מאפשרת לו לסייע לכוחות היבשה בתמרון הקרקעי ולאיים ברציפות על נכסיו האסטרטגיים של היריב.

בניין הכוח האווירי של צה"ל מתבסס על רכש של אמצעי לחימה מתקדמים ועל תורת לחימה מערבית שעיקרה הוא נטרול מהיר - בתוך ימים בודדים מפרוץ המלחמה - של יכולות האויב באוויר ובתחום ההגנה האווירית.

עוצמתו של חיל האוויר גרמה למפנה בתפיסת המערכה של אויבי ישראל ולתמורות עצומות בשדה הקרב

מול חיל האוויר של ישראל ניצבים שני סוגים של חילות אוויר: של מדינות ערביות שהן בעלות בריתה של ארה"ב ושמצוידים באמצעים חדישים ושל מדינות שאינן בעלות בריתה של ארה"ב, ושסובלים מהתיישנות של אמצעי הלחימה האוויריים שלהם ומתמיכה צבאית הולכת ופוחתת של רוסיה. הפער בין היכולות של חיל האוויר הישראלי ליכולות של חילות האוויר הלא מערביים הלך והעמיק. כך, למשל, במרוץ החימוש האווירי נותרה סוריה עד מהרה מאחור - מה שבא לידי ביטוי כבר במלחמת לבנון הראשונה (1982) שבה לא זו בלבד שחיל האוויר השמיד את סוללות טילי הנ"מ הסוריות בבקעת הלבנון ללא כל אבדות, אלא גם הפיל יותר מ-80 מטוסים סוריים.

בגלל עומק הפער בין שני חילות האוויר ויתרה סוריה בשלב מסוים על המאמץ לבנות כוח אווירי שווה ערך לכוחה האווירי של ישראל וחיפשה דרכי לחימה חלופיות שיקשו על חיל האוויר הישראלי להביא את עוצמתו לידי ביטוי - למשל באמצעות הצטיידות מסיבית בטילי קרקע-קרקע. גם ארגוני הטרור המדינתיים למחצה - חמאס בעזה וחזבאללה בלבנון - רואים בעליונות האווירית של ישראל מצב נתון ומחפשים דרכים שיקשו עליה לבוא לידי ביטוי, ובהן לחימה מתוך ריכוזי אוכלוסייה ושימוש מסיבי בטילים.

סוריה, חזבאללה, חמאס וארגוני טרור נוספים רכשו ופיתחו טילי קרקע-קרקע (טק"ק) לכל קשת הטווחים. הטילים האלה מאפשרים להם להתגבר על העליונות האווירית של חיל האוויר, לאיים על מרחבים רגישים בישראל לאורך זמן רב וכן לפגוע באותם המרחבים. עליונות אווירית ישראלית מוחלטת בשדה הקרב לא הצליחה עד כה לבלום את שיגור הטילים לעבר ישראל. כך היה, למשל, במלחמת לבנון השנייה בקיץ 2006 וכך היה במבצע "עמוד ענן" בנובמבר 2012. במלחמת לבנון השנייה נורו טילים לעבר ישראל במשך 34 ימים ברציפות. השליטה האווירית המוחלטת של חיל האוויר בשמי לבנון לא הפחיתה את מספר הטילים שפגעו בישראל - כ-200 ביממה בממוצע עד הפסקת האש.

במאזן הכוחות גברה ישראל משמעותית על אויביה; במאזן האימה הצליחו אויביה של ישראל להציב אתגרים עצומים לצה"ל ולחיל האוויר.

העתקת הלחימה לשטחים עירוניים הקשתה עוד יותר על חיל האוויר להביא לידי ביטוי את מלוא עוצמתו. כוח אש אווירי, שנועד להתמודד עם עוצמה צבאית של מדינות - כמו סוללות טילים, שדות תעופה צבאיים, מטוסי קרב ומערכי שריון גדולים - מתקשה לפעול במרחבים שמושבים בצפיפות. אויביה של ישראל פועלים בכוונה מתוך המרחבים האלה כדי לכבול את ידה ובמקרה שהיא בכל זאת פועלת בהם - כדי לנגח אותה בזירה הבין-לאומית במקרה שנגרם נזק אגבי לאזרחים. הם מנצלים את הרגישות בדמוקרטיה המערבית לאובדן חיי אדם בקרב אוכלוסייה שאינה מעורבת בלחימה - רגישות שהולכת וגוברת בעשור האחרון - כדי להגביל את חופש הפעולה של צה"ל בכלל ושל חיל האוויר בפרט. בכל מקרה, הלחימה בשטח עירוני מחייבת פעולות אוויריות כירורגיות ושיטות הפעלה מורכבות מאוד. היכולת לעמוד ביעדי המערכה באמצעות הספקי תקיפה גבוהים הולכת ומצטמצמת כשהאויב מפעיל את כוחותיו מאזורים צפופי אוכלוסין. לסיכום הפרק הזה: השינויים בשדה הקרב - הקמת מערכי הטילים והעתקת הלחימה לשטחים בנויים - גרמו לקיזוז לא מבוטל ביתרונם הטכנולוגי העצום של חיל האוויר בזירה.

התמורות בתפיסת המערכה

תפיסת הביטחון של ישראל מבוססת מראשית ימיה על רעיון ההרתעה. השינוי בשדה הקרב והתמורות המדיניות באזור הובילו לחיזוק תפיסת ההרתעה בשל ההבנה שבמלחמה אסימטרית נגד ארגוני טרור לא ניתן להשיג הכרעה. במציאות הקיימת לא ניתן להכריע - דהיינו להשמיד כליל - את היכולות הצבאיות של ארגוני טרור ושל מיליציות מדינתיות למחצה כמו חזבאללה וחמאס. ישראל כבר למדה במהלך השנים שהניסיון למגר כליל את איום הטרור כרוך במחירים לאומיים ומדיניים כבדים ושעליה להסתפק אפוא בהשגת הרתעה. החתירה להרתעה אינה תופעה חדשה במדיניות הביטחון של ישראל. האבות המייסדים של המדינה הבינו את חשיבותה כבר לפני 60 שנה. אולם יריב שהוא מדינה קל, יחסית, להרתיע, שכן יש לו נכסים רבים שאותם אין הוא מעוניין לסכן. לעומת זאת, כשהיריב הוא ארגון טרור, ואין זיקה

של ממש בינו לבין נכסי המדינה שמתוכה הוא פועל, הרי האיום לפגוע בנכסים אסטרטגיים של אותה המדינה לרוב אינו מרתיע אותו. ברגע שארגון טרור הופך לחלק מרכזי ממדינה (כמו חזבאללה בלבנון) או למדינה (כמו חמאס בעזה) הוא צובר נכסים שחשובים לו, וקל הרבה יותר להרתיעו. כך, למשל, מאז מלחמת לבנון השנייה בקיץ 2006 נרתע חזבאללה מלהתגרות בישראל. עם זאת, תפיסת מערכה המבוססת על רעיון ההרתעה חייבת לכלול את היכולת ואת הרצון להכריע, שכן רק חתירה להכרעה המבוססת על יכולות צבאיות מוכחות עשויה להשיג את ההרתעה הנדרשת. במילים אחרות: רק כשהיריב מבין שהצד האחר מוכן "ללכת עד הסוף", הוא יירתע מלפעול. כשהוא מבין שאין יכולת צבאית או כוונה של ממש לממש את האיום, האויב לא יורתע. מדי פעם יש צורך לממש את האיום כדי לבסס את ההרתעה.

אולם, כאמור, במציאות האזרחית והבין-לאומית הנוכחית נדרשת ישראל לשלם מחירים כבדים ברגע שהיא מממשת איומים. המחירים כוללים פגיעה במעמדה הבין-לאומי - אם במערכה נגרמות לאזרחים אבדות רבות בנפש וברכוש. המערכת הגלובלית כופה ריסון ואינה סלחנית כלפי ישראל במקרים שבהם נפגעים בלתי מעורבים. אויביה של ישראל הבינו זאת היטב ולכן הם פועלים בתווך שבו יש לחיל האוויר קושי רב לפעול. יתר על כן, אויבי ישראל מנסים לרתום את עוצמתו של חיל האוויר הישראלי כדי שיקדם דווקא את הישגיהם שלהם. לעיתים, ככל שישראל תוקפת יותר, כך היא משרתת טוב יותר את היעדים של הצד האחר. כתוצאה מכך ההקפדה על המידתיות בלחימה הפכה

**במאזן הכוחות גברה
ישראל משמעותית על
אויביה; במאזן האימה
הצליחו אויביה של ישראל
להציב אתגרים עצומים
לצה"ל ולחיל האוויר**

להיות מרכיב מרכזי בצמצום המחירים הבין-לאומיים שמשלמת ישראל בכל מערכה. היריב האסימטרי נלחם על דעת הקהל וכדי לרכוש אותה הוא מוכן להקריב את אזרחיו. לעומת זאת ישראל נלחמת כדי להשיג הישג צבאי ובמקביל פועלת להגן על אזרחיה ולאפשר להם שגרת חיים רגילה. נוצר אפוא ניגוד בין הצדדים: ישראל חותרת לצמצם ככל האפשר את הפגיעה באזרחים - שלה ושל האויב - ואילו אויביה שואפים להרחיב ככל האפשר את הפגיעה באזרחים של ישראל ושלחם עצמם. זהו מצב מוזר שבו צה"ל פועל ככל הניתן כדי להגן על אזרחי האויב, ואילו האויב אינו חס על אזרחיו שלו. הבדלי הגישות האלה נובעים מכך ששני הצדדים כפופים לנורמות ולערכים שונים לחלוטין. בעבור ישראל ההגנה על אזרחי האויב בלחימה הפכה להיות משימה בפני עצמה במערכה. לכן בניגוד לתפיסה הרווחת בדעת הקהל העולמית שצה"ל פוגע באזרחים במכוון - המציאות מוכיחה שבמרבית הזמן הוא פועל דווקא לצמצום מרבי של הפגיעה בבלתי מעורבים - לעיתים על חשבון ההצלחה בביצוע המשימות המוטלות עליו. הכוח האווירי של ישראל נדרש אפוא להתמודד עם ההבדל העצום הזה בין הגישות. עליו לשמר יכולת הכרעה בשדה הקרב - להשמיד את כלל המערכים המאיימים על ישראל ולתת סיוע נרחב לכוחות היבשה בתמרון הקרקעי. אולם במרבית הפעולות המבצעיות שלו בשנים האחרונות נדרש הכוח האווירי של ישראל לפעול בצורה כירורגית ולפגוע במוקדי הכוח של האויב בלי לפגוע בבלתי מעורבים וברכושם. מרבית יכולותיו של חיל האוויר פותחו כדי לפגוע במטרות כבדות וגדולות, ואילו הלחימה באויב האסימטרי מחייבת שימוש מושכל וזהיר מאוד באמצעי הלחימה. נוצר ניגוד בולט בין הרצון של ישראל לממש את האיום כדי לחזק את ההרתעה לבין הצורך לצמצם את הפגיעה בבלתי מעורבים. המתח הזה בא לידי ביטוי בשנים האחרונות גם בבניין הכוח של חיל האוויר וגם באופן שבו הוא מפעיל את אמצעיו. הרתעת היריב מושגת באמצעות האיום לפגוע בנכסיו, אך גם באמצעות היכולת לצמצם את מרחב פעולתו בלחימה על ידי איתורו ותקיפתו בכל מרחב שבו הוא פועל - ובמיוחד באזורים צפופי אוכלוסייה.

האיזון הנדרש בין התקפה להגנה

בשני העשורים האחרונים מציב איום הטילים דילמות משמעותיות בפני ישראל. אחת מהן היא כמה משאבים להשקיע באמצעי הגנה. ההבנה שכל מערכה צבאית תלויה בפגיעה בערי ישראל משפיעה על הקברניטים בנוגע להחלטות על יציאה למערכה ובנוגע למשכה (זאת אף שהנזק הפיזי הצפוי מפגיעות הטילים בישראל הוא קטן משמעותית מהאופן שבו תופסים אותו אזרחי ישראל). קיומם של אמצעי הגנה - בעיקר טילים נגד טילים, אך גם הגנה פסיבית (מקלטים וחדרי ביטחון) - מפחית את הלחץ מהקברניטים ונותן להם מרחב תמרון רחב יותר בבואם להחליט על יציאה למערכה או על אי-הפסקתה לאחר זמן קצר. עם זאת גם אמצעי ההגנה (בשלב הזה כיפת ברזל וחץ ובעתיד גם שרביט קסמים) אינם מבטיחים "סגירה הרמטית של השמיים" -

כפי שהתברר במבצע "עמוד ענן", ולכן נוצר מעין סטטוס קוו של אימה: ישראל אינה ממחרת לתקוף באופן מסיבי את ארגוני הטרור על כל פרובוקציה (למבצע "עמוד ענן" קדמה תקופה ארוכה של טפטופי טילים מעזה שעליהם הבלויה (ישראל), ואילו ארגוני הטרור מקפידים בדרך כלל שלא "למתוח את החבל" יתר על המידה מחשש לתגובה כואבת של ישראל כפי שהיה לאחר חטיפת אהוד גולדווטר ואלדד רגב בגבול הצפון ביולי 2006.

הוויכוח על מקומה של ההגנה האווירית בתפיסת הביטחון של צה"ל נמשך כבר שנים רבות. האסכולה שהובילה במשך רוב הזמן הייתה שההגנה הטובה ביותר היא ההתקפה, וכי במקום לבזבז משאבים על אמצעי הגנה יש לחזק מאוד את זרוע ההתקפה, וזו תרתיע את האויב מלתקוף. במקרה של כישלון ההרתעה תוכל זרוע ההתקפה להנחית מכות כואבות על האויב ובכך לשקם את ההרתעה לזמן רב. המצדדים בגישה הזאת ביססו אותה על הטענה שהאויב הוא ביסודו רציונלי, ולכן ירצה להימנע מלסכן את נכסיו. בשני העשורים האחרונים שינו את דעתם אפילו חסידיה המובהקים ביותר של הגישה הגורסת שכל השקעה באמצעי הגנה היא בזבוז מוחלט. הסיבה: התברר שאויביה של ישראל לא תמיד מורתעים מעוצמתה ומשגרים לעברה טילים ורקטות במהלך

ירי טיל מעזה ◀ היכולת לעמוד ביעדי המערכה באמצעות הספקי תקיפה גבוהים הולכת ומצטמצמת כשהאויב מפעיל את כוחותיו מאזורים צפופי אוכלוסין

מחשש שהמחבלים יגיבו במטחי טילים על ערי ישראל. מכאן המסקנה הבלתי נמנעת שבמלחמה המודרנית על דעת הקהל אין די בהתקפה אם לא מתלווה לה גם יכולת הגנה משמעותית.

לאחר שהתברר כי ההצלחה במערכה צבאית תושג לא רק באמצעות פגיעה באויב אלא גם באמצעות הקטנת הישגיו - ובמיוחד הקטנת הנזק הצפוי מהטילים שהוא משגר - החלה ההגנה לתפוס מקום מרכזי יותר ויותר בתפיסת הביטחון של ישראל. ההבנה שתפיסת הניצחון כוללת בתוכה מרכיב משמעותי של הגנה מחייבת את ישראל להשקיע משאבים רבים בפיתוח מערכות הגנה מפני טילים ובהצטיידות בהן. במילים אחרות: חיל האוויר נדרש להסיט משאבים מפיתוח יכולות תקיפה לבניית יכולות הגנה. אם עד כה הייתה תפיסת הביטחון של ישראל מושתתת על שלוש רגליים - הרתעה, התרעה והכרעה - הרי עתה נוספה לה רגל רביעית: הגנה. אף על פי כן, ההתקפה והאיום בהתקפה נותרו עדיין מרכיב מרכזי ביכולת ההרתעה של ישראל - במיוחד נגד אויבים שהם מדינות או מעין מדינות.

המערכות ואף בנייהן. כשפורצת מערכה, חותרים אויביה לשמור על רצף קבוע של שיגורים כדי לשחוק את הישגיה של ישראל בזירה הבין-לאומית והלאומית. ככל שהמערכה נמשכת זמן רב יותר, כך סופגת ישראל יותר טילים ורקטות. הפגיעה הרצופה הזאת בישראל עלולה להחליש את דימויה המרתייע בעולם הערבי ולהמחיש את פגיעותה.

היכולת הגוברת של האויב לפגוע באזרחי ישראל ובנכסים ישראלים יצרה אפוא חשש רב בקרב הקברניטים, עד כי הם היססו לא פעם להגיב על פרובוקציות

היריב האסימטרי נלחם על דעת הקהל וכדי לרכוש אותה הוא מוכן להקריב את אזרחיו

שימור האפקטיביות במערכה

הלחימה האסימטרית בעצמות נמוכה יוצרת קושי נוסף לכוח האווירי בגלל מספרן המוגבל של המטרות הראויות. את ההישגים המשמעותיים משיג חיל האוויר בימי המערכה הראשונים ולפעמים כבר בשעות הראשונות. כך היה במלחמת לבנון השנייה, וכך גם היה במבצעים "עופרת יצוקה" ו"עמוד ענן". לאחר זמן קצר נותר חיל האוויר ללא מטרות בעלות ערך. התוצאה היא שככל שהמערכה נמשכת זמן רב יותר, כך קטנה יכולתו של חיל האוויר להסב נזקים חמורים לאויב. זה קורה לא רק משום שמספר המטרות הולך וקטן, אלא גם משום שהאויב משפר כל הזמן את הסתגלותו לדפוסי הלחימה של צה"ל. לכן אחד האתגרים המרכזיים של הכוח האווירי במלחמה האסימטרית הוא לשמר את האפקטיביות שלו לאורך זמן.

קושי נוסף הוא החובה להימנע מפגיעה בבלתי מעורבים. ככל שהמערכה נמשכת זמן רב יותר, כך גדלה ההסתברות שתקרה תקלה כלשהי שתפיל קורבנות בקרב בלתי מעורבים. פגיעה קשה בבלתי מעורבים עלולה להטות את הכף נגד ישראל ולפגוע בהישגי המערכה.

המסקנה היא אפוא שבמרבית המערכות האסימטריות פועל הזמן לרעתו של הכוח האווירי: גם האפקטיביות שלו בשדה הקרב הולכת וקטנה, וגם גדלה מאוד ההסתברות שהוא יגרם להרג של בלתי מעורבים - מה שיפגע בהישגים המבצעיים שהשיג עד אז.

התנגשות בין תרבויות

הפערים התרבותיים בין ישראל לאויביה מקשים על כל אחד מהצדדים להבין את הצד האחר ובאים לידי ביטוי גם בגישות כלפי המלחמה. על פי התפיסה המערבית יש להשיג במהירות הישגים באמצעות יכולות צבאיות המבוססות על טכנולוגיה מתקדמת. לעומת זאת בבסיס התפיסה המוסלמית עומד הרעיון של מערכה ממושכת ושל שחיקת היריב - גם במחיר הקרבתם של חיי האזרחים בשני הצדדים.

הבדלי הגישות כלפי ניהול המלחמה נובעים, בין היתר, מהתפיסות המנוגדות בשתי התרבויות כלפי זמן וכלפי אבדות. על פי התפיסה המערבית הדמוקרטית יש לשאוף לניצחון מהיר במחיר נמוך ככל האפשר

בחיי אדם ובמשאבים, ואילו על פי התפיסה המוסלמית הזמן והאבדות הם שיקולים משניים; העיקר הוא השגת הניצחון בטווח הארוך - גם לאחר שנים רבות. כל צד שואף שהמערכה תיערך על פי תפיסתו. כך, למשל, כשפורצת מערכה, חותרת ישראל לקצר אותה ככל האפשר, ואילו יריביה שואפים בדרך כלל להאריכה ככל הניתן. קל יותר להאריך את משך הלחימה מאשר לסיימה במהירות. הסיבה: כל עוד צד אחד יורה, המערכה נמשכת. שני הצדדים צריכים להגיע להסכמה על הפסקת הירי. משך המלחמה נתון אפוא במרבית המקרים לשליטתו של הצד שחותר למלחמה ממושכת.

אף על פי כן לא ניתן לקבוע בוודאות שמלחמה שמתארכת משרתת את אויביה של ישראל, וכן לא ניתן לקבוע את ההיפך: שמלחמה או מבצע קצרים מובילים להישג ישראלי משמעותי. כך, למשל, מלחמת לבנון השנייה ב-2006 הייתה ממושכת (היא נמשכה 34 ימים), ונחשבה בתחילה לכישלון מערכתי צורב של ישראל ולהישג מרשים של חזבאללה. אולם כיום, שש שנים וחצי לאחר שהסתיימה, הולכת ומשתנה ההערכה כלפיה. גבול הצפון שקט לחלוטין מאז המלחמה: אין "טפטוף" של טילים, ופסקו כליל ההתרוסות של חזבאללה על גדר הגבול. מאז מלחמת ששת הימים לא הייתה תקופה כה ארוכה של שקט בגבול עם לבנון.

אין ספק כי מה שמרתיע את חזבאללה מלחדש את תוקפנותו לאורך הגבול הוא פעולתו של חיל האוויר במלחמת לבנון השנייה - פעולה שבעולם זכתה לכינוי "דוקטרינת הדאחיה". הדאחיה היא רובע

בביירות שבו מרוכזות כל המפקדות של חזבאללה, וכן מתגוררים בו ראשי הארגון. במהלך מלחמת לבנון השנייה הוחרבו רבים מהמבנים ששירתו את חזבאללה ברובע הזה. נוסף על כך נפגעו תשתיות רבות של לבנון, ומאחר שחזבאללה רואה את עצמו בראש ובראשונה מפלגת שלטון לבנונית, הוא הגיע למסקנה שמחיר ההתגרות בישראל הוא בלתי נסבל.

עדיין מוקדם לשפוט אם מבצע "עמוד ענן" השיג השפעה דומה על חמאס ברצועת עזה. לעת עתה שורר שקט מוחלט בגבול הרצועה: אין "טפטוף" של טילים, שהפך את חייהם של התושבים בעוטף עזה לבלתי נסבלים, וכמעט אין תקריות על גדר הגבול. אפשר שהכתישה האווירית בת שמונת הימים של נכסי חמאס ברצועה גרמה לראשי חמאס להגיע לאותן המסקנות שאליהן הגיעו ראשי חזבאללה לאחר כתישת הדאחיה.

שאלת המפתח היא כמה זמן תימשך הרגיעה בדרום. כך, למשל, בעקבות מבצע "עופרת יצוקה" (דצמבר 2008-ינואר 2009), שנחשב להישג ישראלי מרשים, השתררה רגיעה קצרה בלבד, ובתוך שבועות בודדים חודשו תקריות הגבול ו"טפטופי" הטילים והפצמ"רים. במילים אחרות: למרות המכה הקשה שספג חמאס ב"עופרת יצוקה" לא נוצרה הרתעה ישראלית יעילה. המסקנה היא אפוא שאין נוסחה ברורה להרתעה של האויב, ואפילו מהלך צבאי מוצלח, שמסב נזק עצום לחמאס, אינו תמיד מוביל לשינוי משמעותי בדפוסי הפעולה של הארגון.

עם זאת, מהדברים עד כה עולה שארגוני הטרור אומנם למדו כיצד לפעול במציאות של עליונות ישראלית מוחצת באוויר, אך למרות זאת, ברגע שהם הפכו לגופים מדינתיים או מדינתיים למחצה וצברו לא מעט נכסים, ניתן בכל זאת להרתיע אותם במידת מה, כי יש להם מה להפסיד בעימות צבאי.

נוכח המציאות הזאת צריך חיל האוויר לשכלל כמה יכולות, ובהן היכולת לשהות זמן רב מעל לאזורי העימות, לייצר אש לאורך זמן וליירט טילי קרקע-קרקע.

מזרח תיכון חדש

בשנתיים האחרונות הולך ונוצר לנגד עינינו מזרח תיכון חדש. בשלב הזה עדיין לא ברור איזו סוריה תצמח מתוך מלחמת האזרחים שמשותלת בה, וגם התמונה במצרים

על פי התפיסה המערבית יש להשיג במהירות הישגים באמצעות יכולות צבאיות. לעומת זאת בבסיס התפיסה המוסלמית עומד הרעיון של מערכה ממושכת ושל שחיקת היריב

אינה ברורה: עם זאת ישנה האפשרות שהאחים המוסלמים יחזקו בסופו של דבר את אחיזתם בה. עמדתם כלפי ישראל אינה שונה בהרבה מזו של התנועה הבהת שלהם, החמאס, ובהחלט יש להביא בחשבון שבהנהגתם שוב תהפוך מצרים לארץ אויב. צבא מצרים - יש להזכיר - מצייד במיטב הנשק האמריקני, כמו צה"ל, ובמקרה של עימות לא יעמוד לישראל שום יתרון טכנולוגי. היתרון היחיד שעשוי להיות לישראל הוא בתחום של תורות הלחימה ושל איכות הלוחמים.

בעצם ימים אלה נמשכת הטלת האזורית, והמזרח התיכון ממשיך להתעצב מחדש. לכן יש צורך בבחינה מתמדת של היכולות האוויריות הנדרשות כדי להתמודד עם האיומים החדשים שהולכים ומסתמנים.

סיכום: חיל האוויר - לאן?

גם בעתיד ימשיך חיל האוויר להיות חלק מרכזי מעוצמתה של ישראל. הוא מקנה לצה"ל יכולת לתגובה מהירה וגמישות רבה בהפעלת האש. אופיו המיוחד מאפשר לו לתת מענה מידי למגוון רחב של איומים ושל תרחישים בלי לשלם את המחירים הכבדים שכרוכים בפעילות יבשתית. נוסף על כך הוא מספק עיניים לצבא בכל מרחבי הפעולה, מגביל את חופש הפעולה של האויבים ומרתיע אותם באמצעות יכולתו לפגוע בנכסים האסטרטגיים שלהם. משום כך במבחן העלות-תועלת חיל האוויר הוא הזרוע הכדאית ביותר של צה"ל.

אולם בעשורים האחרונים אימץ האויב דרכי פעולה שמקשות על חיל האוויר להביא לידי ביטוי את עליונותו הטכנולוגית. הכוונה היא בעיקר לפעולתו של האויב מתוך ריכוזי אוכלוסייה צפופים. נוצר מצב שבו ההפצצות של חיל האוויר מרתיעות את האויב אך בה בעת גם משרתות את יעדי. הסיבה: בפעילות בתוך סביבה שמיושבת בצפיפות תמיד נפגעים בלתי מעורבים, והאויב מנצל זאת כדי להבאיש את ריחה של ישראל בעולם. לכן לעיתים קרובות נדרש חיל האוויר לרסן את כוחו כדי לשמר את הלגיטימיות של צה"ל להמשיך להגן על מדינת ישראל.

חיל האוויר נדרש אפוא לפתח יכולות ורסטיליות שמאפשרות לו מחד לפגוע בנכסים אסטרטגיים של מדינות ושל ארגונים ומאידך לפגוע באופן ממוקד

כיפת ברזל בפעולה ◀ לאחר שהתברר כי ההצלחה במערכה צבאית תושג לא רק באמצעות פגיעה באויב, אלא גם באמצעות הקטנת הישגיו, החלה ההגנה לתפוס מקום מרכזי יותר ויותר בתפיסת הביטחון של ישראל

נפרד מהיכולת לסיים מערכה צבאית בהישגים. הקושי הגובר לנהל מערכות קצרות והרצון של יריביה של ישראל להאריך ככל הניתן מחייבים לחזק עוד יותר את ההגנה לצד שימורן של יכולות התקיפה הנרחבות. ההגנה על היישובים ועל האזרחים בישראל חיונית לצמצום הישגי היריב במישור הפיזי והתודעתי.

השאלה כיצד משרת הכוח האווירי את יעדי המערכה צריכה אפוא להיבחן באופן תדיר ובכל הממדים. חיל האוויר נדרש לספק מענה לקשת רחבה מאוד של איומים, והמציאות מוכיחה שכוח אש מסיבי הוא מענה חלקי בלבד לאתגרים הקיימים בשדה הקרב, וכי במקרים רבים נדרשת הסטה משמעותית של משאבים מכוח אש ליכולות

הגנה ואיסוף מתקדמות. תהליכי בניין הכוח שנמשכו בעבר שנים רבות חייבים להיות מהירים יותר כדי לעמוד בקצב ההשתנות של שדה הקרב. הזירה הופכת להיות דינמית מאוד, והכוח האווירי נדרש - יותר מאשר בעבר - להיות רב-תכליתי, גמיש ומסתגל.

ונקודתי במטרות שמצויות בתוך שטח עירוני צפוף - בלי לגרום נזק אגבי לאוכלוסייה האזרחית הלא מעורבת. הרתעת האויב מושגת בעיקר באמצעות האיום לפגוע בנכסיו, אך גם באמצעות היכולת לפגוע בו בכל מקום שבו הוא פועל. אולם ביכולת התקיפה בלבד אין די. ממד ההגנה, ובמיוחד ההגנה מפני טילי קרקע-קרקע, הפך בשנים האחרונות לחלק בלתי

המציאות מוכיחה שבמקרים רבים נדרשת הסטה משמעותית של משאבים מכוח אש ליכולות הגנה ואיסוף מתקדמות